

Barcelona, refugi contra el mal d'Almansa

Una mostra del gòtic de l'antic hospital de la Santa Creu, a Barcelona.

L'investigador Adrià Cases ha trobat a l'arxiu de l'hospital de la Santa Creu dades per a reconstruir la quotidianitat de la Guerra de Successió. I per a mostrar com, després d'Almansa, Barcelona va ser refugi dels valencians.

Són de València, de Sueca i d'Alacant. De Morella i de Sant Mateu. De Teulada, Alzira, Vila-real i Oriola. Són persones com ara Felip Massaguer, de Vallibona, fill de Marc i sergent de la companyia de Roca, del regiment dels Desemparats; o com el xatí Josep Llebres, fill de don Pedro, capità del regiment de la Concepció, que, després de mesos d'aferrissada defensa de la ciutat, va ingressar i morir a la sala de Sant

Roc de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona l'11 de setembre del 1714.

Adrià Cases, investigador del departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona n'ha fet la llista completa: tot resseguint els arxius de l'antic hospital ha elaborat una base de dades amb totes les persones que, originàries del País Valencià, van ingressar en aquesta institució entre els anys 1700 i 1715. Soldats (com Josep Llebres) i civils (com Vicenta Gras, de Burjassot, casada amb Joan, filla de Patricio i que el 17 de maig del 1707, quan va entrar a l'hospital, vestia un gipó). Darrere de les dades, les històries. I la història.

"A partir de les dades documentades als llibres d'infermeria, es pot anar aprofundint en el terreny de la quotidianitat, de la vida privada, del funcionament dels hospitals i d'un teixit assistencial que no s'ha estudiat gaire." Adrià Cases s'acosta així a la guerra dita de Successió des d'un punt de vista que no se centra estrictament ni en l'àmbit polític ni en el militar –per bé que tots dos hi facin inevitable acte de presència–, sinó que posa l'èmfasi en la quotidianitat.

I destaca, per exemple, la pobresa dels soldats de l'època: a les llistes dels ingressos s'hi inclouen dades com ara quina roba duïen, "cosa que permet de fer una mena de fotografia de cada soldat", explica l'investigador. I, a base de quantificar casaques i jupes i calces blanques o blaves o grogues, i de saber-ne la valoració que en feia l'escrient coetani ("tot dolent" és una expressió repetida sovint), Cases determina que aquells soldats "anaven ben penjats, diguem-ne; bastant pobres".

Una altra qüestió que es dibuixa a partir d'aquest seu treball, tant amb els soldats valencians com amb la resta (també n'hi havia, és clar, de fora del país: italians, alemanys, portuguesos i castellans van formar part de la tropa), és la constatació que, "a mesura

que el front es va reduint" i s'acosta a Barcelona, "el nombre de militars augmenta". Sembla obvi. Però Cases puntualitza de seguida: "Cosa que no passa tant perquè necessitin l'hospital com a lloc de guariment sinó –tal com de fet ja han apuntat alguns altres autors– d'allotjament."

Com pot ser el cas dels 330 soldats italians i alemanys que de cop i volta registra l'escriu de torn sense molestar-se a especificar procedència ni vestimenta ni res –cosa que contrasta amb el detallisme acostumat– i que se'n van al cap de sis dies. De fet, recorda l'investigador, "un dels grans problemes de les guerres d'aquella època –i que ja s'arrossegava des del començament de la modernitat, al segle XVI–, era la qüestió de l'allotjament, que sempre requeia sobre els civils. En moments en els quals hi havia tants militars com sembla que passava a Barcelona, sobretot al final de la guerra, és probable que l'hospital hagués allotjat tropes. Es a dir: a més de les funcions assistencials pròpies d'aquesta institució, és probable que també servís com de caserna: no hi havia un entramat institucional o, diguem-ne, estatal, suficient per atendre els soldats i han de ser entitats assistencials com ara l'hospital que han de suplir aquestes insuficiències".

Desemparats a Barcelona. Ja fa temps que alguns investigadors han començat a parar atenció a la participació valenciana en la defensa de Barcelona. Des del seu estudi sobre Joan Baptista Basset, per exemple, José Luis Cervera reclamava atenció sobre el paper clau que el general maulet havia tingut com a cap d'artilleria i de bombarders, minadors i enginyers. I sobre la seva determinació, quan el comandant suprem de les forces catalanes, Antoni de Villaroel, va convocar consell de guerra d'amagat dels consellers barcelonins per pactar la capitulació, l'1 de setembre del 1714: "Jo saltaré per on salte Barcelona", diuen que s'exclamava Basset: farà allò que decideixi la ciutat i mai res a l'esquena de la ciutat.

També se sabia que hi va haver dos regiments formats especialment per valencians, durant el duríssim setge de la ciutat: el de Sant Vicent Ferrer i el dels Desemparats. L'estudi d'Adrià

Cases prova que n'hi havia més. Els regiments solien ser formats per soldats d'aquí i d'allà, explica ("la vida del soldat en aquella època és molt itinerant: són gent molt pobre, pagesos, menestrals empobrits que vaguen d'una banda a l'altra"), i igual com podia haver-hi italians al regiment dels Desemparats, per exemple, també hi havia valencians als altres regiments.

Més enllà d'aquesta composició internacional d'alguns combatents, però, no és rar de trobar també, en una guerra com aquesta, un component de defensa territorial o, salvant la terminologia probablement anacrònica, nacional: "Hi ha molts autors, de Joaquim Albareda a Antoni Simon, que ho veuen, sobretot al final de la guerra. És que a partir del 1713, quan Catalunya queda isolada després del Tractat d'Utrecht, sí que hi pot haver una interpretació des d'aquest component nacional: Catalunya ha quedat sola per a lluitar contra França i la monarquia espanyola i després de grans debats a la Junta de Braços, es decideix de continuar la lluita, sobretot perquè a l'horitzó hi ha la voluntat de conservar les Constitucions i els privilegis de Catalunya i hom és conscient que a València els Borbons havien abolit els Furs ràpidament, el 1707. Per això és possible que hi hagi aquesta mena de motivació, sobretot des del juliol del 1713: Catalunya es troba realment aïllada: Anglaterra l'ha abandonada, malgrat el pacte de Gènova signat el 1705, se n'han anat els holandesos i els mercenaris italians i la gent de l'imperi, igual com els portuguesos: per tant, ja només queden els d'aquí."

De fet, una de les troballes clau de la investigació d'Adrià Cases és precisament l'augment en la presència de valencians a Barcelona a partir del 1707. O, més concretament, després del fatídic 25 d'abril: "Una de les conseqüències clares de les guerres és els desplaçaments de població civil. I precisament a l'Hospital de la Santa Creu tenim documentada aquesta realitat: si durant els primers quatre mesos del 1707 només hi apareixen comptabilitzades tres persones entre els ingressos de civils d'origen valencià, a partir de la segona quinzena de maig, és a dir, passats cosa de vint dies després de la

L'11 de setembre de 1714, d'Antoni Estruch (1909).

batalla d'Almansa, se n'hi comencen de trobar molts. 211 persones, del maig al desembre. El canvi és molt exagerat. I l'any següent, continua: són 199. Per tant, queda constància de la dinàmica dels desplaçats, de la gent que fugia de la violència i la repressió i que arribava a la ciutat per cercar-hi empara". No hi ha una tipologia concreta entre aquests fugitius del foc borbònic: hi ha casats i fadrins, homes i dones, infants i vells, destaca Cases: "Això pot indicar que fugen famílies senceres de la repressió que, com sabem per la documentació de l'època, a València va ser molt forta".

En el cas dels militars, l'augment de presència valenciana es documenta als arxius de l'hospital partir del 1708: "Crec que ho hem d'associar a l'evolució del front —raona l'historiador—: a partir del 1708 València ja ha quedat sota dominació borbònica i el front avança a Tortosa, a Lleida i a Balaguer: és molt normal que augmentin els soldats valencians i de tot arreu".

I tots, soldats i civils, (des)emparats a Barcelona, van patir també la seva (dis)sort.

Núria Cadenes